

Araştırma Makalesi | Research Article

Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması¹

Meta Literacy Self-Efficacy Scale: A Scale Development Study

Resul TAŞAN (Doktor Öğretim Üyesi)
Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-5993-3548
resultasan@sdu.edu.tr

Mustafa ŞEKER (Profesör Doktor)
Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-9323-7132
mustafaseker@akdeniz.edu.tr

Başvuru Tarihi | Date Received: 04.12.2023
Yayına Kabul Tarihi | Date Accepted: 19.12.2023
Yayınlanma Tarihi | Date Published: 22.12.2023

Taşan, R. & Şeker, M. (2023). Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *SDÜ İfade Dergisi*, 5(2), 109-122.

Özet

Bu makalede meta okuryazarlığı özyeterliliğini ölçmek için geliştirilen "Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği"nin (MOÖÖ) geliştirme aşamaları anlatılmıştır. Beş dereceli likert tipinde tek form olarak hazırlanan MOÖÖ'nün taslak formunda 20 madde yer alırken; gerçekleştirilen ön uygulama ve analizler neticesinde formdaki madde sayısı 17'ye inmiştir. Beş dereceli Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerliliğine ait kanıtlara ulaşılarak, ölçek kullanıma hazır hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra meta okuryazarlığı kavramı 2011 yılından itibaren uluslararası literatürde tartışılmasına rağmen henüz Türkçe literatürde kendine yer bulamamış bir kavramdır. Bu çalışma aracılığı ile kavramın Türkçe literatüre kazandırılması da amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler Meta Okuryazarlığı, Özyeterlilik, Ölçek Geliştirme.

Abstract

In this article, the development stages of the "Meta Literacy Self-Efficacy Scale" (MLSE) developed to measure meta literacy self-efficacy are explained. While there were 20 items in the draft form of the MLSS, which was prepared as a single five-point Likert-type form, the number of items in the form was reduced to 17 as a result of the preliminary application and analyzes. Evidence of the reliability and validity of the five-point Meta Literacy Self-Efficacy Scale was obtained and the scale was made ready for use. In addition, although the concept of meta literacy has been discussed in the international literature since 2011, it has not yet found its place in the Turkish literature. Through this study, it is also aimed to introduce the concept to the Turkish literature.

Keywords Meta Literacy, Self-Efficacy, Scale Development.

¹Bu çalışma, Prof. Dr. Mustafa Şeker danışmanlığında hazırlanıp Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD'de 2022 yılında kabul edilen "Meta Okuryazarlığı Özyeterliliğinin Karşılaşılan Yalan Haberin Doğrulanmasındaki Rolü" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Okuryazarlık becerileri çoğu alanda olduğu gibi medya çıktılarının üretim ve dağıtım süreçlerinin anlamlandırılması ve medya metinlerinin bünyesinde bulunan açık ya da gizli/örtük anlam, motivasyon ve önyargıların ortaya çıkarılmasında etkin bir işlev görmektedir. Çevrimiçi ortamlar ve özellikle sosyal medya, kullanıcıların medya ile olan iletişim biçimini değiştirmiş; onlara hem üreten hem de tüketen bir kimliği katılım ve etkileşim düzeyi yüksek bir ortamda sunmuştur. Etkileşim, katılım ve çok yönlülüğün yoğun şekilde yaşanması bu ortamların değerlendirilip analiz edilmesinde yeni yöntemlerin geliştirilip benimsenmesi ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bilgi okuryazarlığı prensipleri üzerinde gelişim gösteren, bünyesinde bilgisayar okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, siber okuryazarlık gibi türleri barındıran meta okuryazarlığı ise işbirlikçi ve katılımcı sosyal medya ve internet ortamlarındaki kullanıcı davranışlarının iyileştirilmesine ve anlamlandırılmasına dönük, dijital bilgi ekosisteminin doğasına uygun çözüm önerileri getirmektedir. Bu çalışma ile sosyal medya ve online topluluklardaki kullanıcıların özyeterliliklerini ölçen bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmada meta okuryazarlığı kavramı da detaylı olarak tartışılarak Türkçe literatür açısından ufuk açıcı bir perspektif sunulmaya çalışılmıştır.

1. Çevrimiçi Topluluklar ve Sosyal Medyanın Yeniden Anlamlandırılışı: Meta Okuryazarlığı

Akademik alanda 2011 yılında ortaya atılan ve tartışılmaya başlanan meta okuryazarlığı (Mackey & Jacobson, 2011), gelişen teknolojiyi ve farklı okuryazarlık türlerini bünyesinde barındırarak kapsayıcı ve kendine özgü bir perspektif sunmaktadır. Temelde meta okuryazarlığı kavramı, bilgi okuryazarlığı standartları üzerine inşa edilmiştir. Gelişen teknolojiler ve yeni sosyal alanların sunduğu imkânlar neticesinde, etkileşim ve iş birliğine dayalı gerçekleştirilen iletişim; bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, siber okuryazarlık ya da görsel okuryazarlık gibi önceki okuryazarlık türlerinin açıklamalarını ve önerilerini yetersiz kılmaktadır. Bu noktada meta okuryazarlığı; dijital bilgi ekosisteminde kullanıcı davranışlarını açıklamak, anlamlandırmak ve bir yol haritası sunmak adına yeni standartlar geliştirmiştir.

Mackey ve Jacobson tarafından 2011 yılında kaleme alınan “Reframing Information Literacy as a Metaliteracy” isimli makale bu kavrama ilk kez değinen ve onu uluslararası literatüre kazandıran çalışmadır. Bu eserde; bilgi okuryazarlığının bireyleri bilgiye ulaşmaya, değerlendirmeye ve analiz etmeye hazırladığını; meta okuryazarlığının ise bireyleri sosyal medya ve çevrimiçi topluluklar aracılığı ile aktif olarak içerik üretmeye ve paylaşmaya hazırladığı ileri sürülmektedir.

Meta okuryazarlığı, kişinin kendi okuryazarlığı hakkında düşünmesinin bir yolunu önermektedir. Meta okuryazarı olmak, bireylerin mevcut okuryazarlık becerilerini geliştirme metotlarını anlamayı ve bunlar hakkında (Mackey & Jacobson, 2014, s. 2) karar vermeyi gerektirmektedir. Meta okuryazarlığı, bireyleri öğrenme stratejileri ve hedeflerinin sorumluluğunu üstlenmeye zorlarken bilgi edinmeyi vurgulayan bütünsel bir modeldir (Jacobson vd., 2021, s. 72). Öğrenenleri bilinçli tüketiciler ve sorumlu bilgi üreticileri olmaya hazırlamaktadır. Bireyler bu sayede dijital dünyanın imkânlarından faydalanarak kendilerini geliştirebilecek ve mevcut bilgi sisteminden maksimum düzeyde fayda elde edebileceklerdir.

Mackey ve Jacobson (2014), meta okuryazarlığının Association of College and Research Libraries (ACRL, 2000) ve American Library Association (ALA, 1989)’ın bilgi okuryazarlığına dair ortaya koyduğu standartlar üzerinden geliştirildiğini belirtmektedir. Bu yeni okuryazarlık türü bilgiye geleneksel erişim, edinim ve değerlendirme becerilerinin ötesine geçerek, bilginin aktif bir şekilde üretim ve paylaşımının geliştirilmesini (Mackey & Jacobson, 2014) hedeflemektedir. Bu yönüyle meta okuryazarlığı çevrimiçi ortamlara nasıl daha etkin şekilde adapte olunabileceğini ve bu adaptasyon sürecinin bilgiye erişim, kullanım ve bilgiyi üretim süreçlerine nasıl katkı sunacağını açıklamaktadır.

Mackey ve Jacobson (2014), meta okuryazarlığının; kullanıcıları, katılımcı ortamlarda dikkatli bir şekilde üretmeye ve paylaşmaya hazırlayan pedagojik bir çerçeve olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevelenme; çoklu okuryazarlık türlerini bünyesinde barındırmayı ve var olan teknolojik yeniliklere uyum sağlamayı gerektirmektedir. Bahsi geçen gereklilik ise; o güne değin yapılan geleneksel bilgi okuryazarlığı tanımlamalarının bahsi geçen sosyal medya ve online topluluk ortamlarını açıklamada ve yorumlamada yetersiz kaldığından kaynaklanmaktadır. Meta okuryazarlığı katılımcı dijital ortamlarda

bilginin iş birlikçi üretimini ve paylaşımını içerecek şekilde geleneksel bilgi becerilerinin kapsamını genişletmektedir. Meta okuryazarlığı sonu olan bir aktivite alanı değildir. Tam tersine değişen katılım biçimleri, bilgiyi oluşturma, paylaşma ve iş birliğine dayalı kolektif bir dünya için, dijital ortamda karşılaşılması muhtemel dönüşümlere uyum sağlamayı gerektiren ömür boyu sürecek (Mackey & Jacobson, 2014, s. 1) bir davranış biçimidir. Ayrıca medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, görsel okuryazarlık ve siber okuryazarlık için bir ihtiyaç olan dijital bilginin ve yeni medya araçlarının da anlaşılması gerekliliğinin bir parçasıdır ve görsel bilginin kullanılması ve değerlendirilmesi, sadece görselliğin anlaşılması için değil, yeni anlamların geliştirilmesi için de önemlidir.

Diğer yönden çevrimiçi ortamlarda ve özellikle sosyal medyada kurulan yeni nesil iletişim biçimleri bu alanlarda gerçekleşen üretim, dolaşım ve tüketim faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir. Bu ortamların katılımcı ve etkileşimi teşvik eden yapısı gereği, kullanıcılar herhangi bir sınırlama ile karşılaşmaksızın üretim, dağıtım ve tüketim davranışlarında bulunabilmektedir. Bu ortamlar aracılığı ile tüketici konumundan etkin ve çok yönlü bir üretim sürecine dahil olan kullanıcılar istedikleri ölçüde etkileşimde bulunabilmektedir. Ortamların doğası gereği bu iletişim ortamı yeni bir değerlendirme düzlemine ihtiyaç duymaktadır.

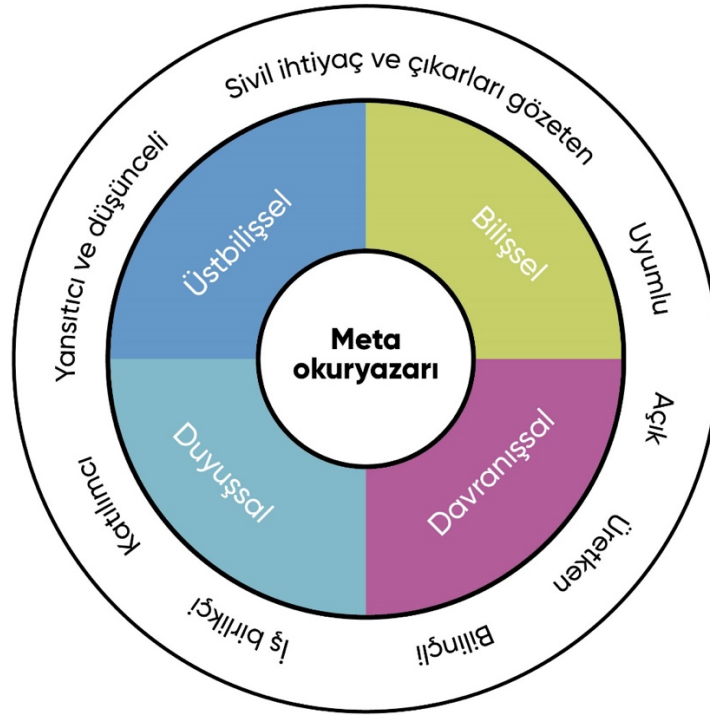
Bu noktada meta okuryazarlığı, ağ bağlantılı ortamlarda tüketici ve üretici arasındaki çizginin genellikle bulanık olduğunu varsayarak, kullanıcıların yalnızca bir tüketici olarak değil, aynı zamanda bir bilgi üreticisi olduğunu vurgulamaktadır (O'Brien vd., 2017, s. 277). Kullanıcıları, iş birliğine dayalı güven topluluklarında bilinçli tüketiciler ve aktif bilgi üreticileri olduklarını kabul ederek kapsamlı bir çerçevede ele almaktadır. Bu kapsamlı çerçeve aynı zamanda diğer okuryazarlık türlerini de hesaba katarak dijital çağın okuryazarlığını meta okuryazarlığı kavramı üzerinden ele almaktadır.

Meta okuryazarlığı dört temel kategori üzerinden açıklanmaktadır. Bunlar;

- Öğrenme alanları
- Öğrenen nitelikleri
- Öğrenen rolleri
- Amaçlar ve öğrenme hedefleri

olarak (Jacobson vd., 2021) belirtilmektedir. Öğrenme alanları meta okuryazarları için merkezi bir role sahiptir ve bireylerin birden fazla öğrenme alanı (Jacobson vd., 2021, s. 75) içerisinde davranış sergilemesi gerekliliğinin altını çizilmektedir. Öğrenme alanları bilişsel, üstbilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak kategorize edilmiştir. Öğrenen rolleri de bu çerçevenin merkezinde yer almaktadır. Çünkü roller, meta okuryazarına yüklenen sorumluluklar bağlamında bu okuryazarlık türünün farklı bileşenlerini bir araya getirmenin bir yolu (Mackey & Jacobson 2014, s. 91) olarak karşımıza çıkmaktadır. Meta okuryazarları, büründükleri rollerde dört öğrenme alanının sunduğu perspektiften (Jacobson vd., 2021, s. 79) yararlanarak öğrenen niteliklerini edinmektedir. Öğrenen nitelikleri ve rolleri birbiri ile iç içe geçmiş bir anlatıyı temsil etmektedir. Öğrenen nitelikleri; iş birlikçi (collaborative), katılımcı (participatory), yansıtıcı ve düşünceli (reflective), “sivil ihtiyaç ve çıkarları gözetken” (civic-minded), uyumlu (adaptable), açık (open), üretken (productive) ve bilinçli (informed) olmak üzere sekiz tema (Mackey, 2019, ss. 16-23) halinde ele alınmıştır.

Şekil 1 Meta Okuryazarlığı Öğrenen Nitelikleri ve Rollerini

Kaynak: (Mackey, 2019, ss. 16-23)

Amaçlar ve öğrenme hedefleri ilk olarak yedi maddelik bir beceri seti ile ifade edilmiştir (Mackey ve Jacobson, 2011: 70-76). Bu yedi maddelik beceri seti daha sonra “SUNY Innovative Instruction Technology Grant” programı kapsamında Michele Forte, Trudi Jacobson, Tom Mackey, Mere O’keeffe ve Kathleen Stone tarafından 2014 yılında revize edilmiş ve dört maddede çerçevelenmiştir. Buna göre meta okuryazarları;

- Bloglar ve wikiler gibi dinamik, değişen ve gelişen çevrimiçi metinler de dahil olmak üzere içeriği aktif olarak değerlendirebilmelidir.
- Değişen iletişim ortamlarında fikri mülkiyet, bilgi etiği ve kişisel gizlilik sorunlarını anlayabilmelidir.
- Çeşitli katılımcı ortamlarda iş birliği yapabilmeli ve bilgiyi paylaşabilmelidir.
- Öğrenme ve araştırma stratejilerini, yaşam boyu öğrenme, kişisel akademik ve profesyonel hedeflerle ilişkilendirme becerisi gösterebilmelidir.

Bunun ardından tekrar gözden geçirilip değişikliğe uğrayan “Meta Okuryazarlığı Amaçları ve Öğrenme Hedefleri” son haline Jacobson ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan düzenlemelerle ulaşmıştır.

Bu bağlamda meta okuryazarlığı niteliklerine sahip bireyler, çevrimiçi ortamlarda katılım, üretim ve paylaşımında bulunurken içeriğin farklı format türlerini anlayabilmeli ve dolaşımda bulunan ya da onlar tarafından dolaşıma sokulacak metinleri çoklu perspektiften değerlendirebilmelidir. Bahsedilen çoklu perspektif; yaşam boyu öğrenme stratejileri geliştirebilmekten çoklu medya formatlarında orijinal bilgi üretebilmesine, kişisel gizlilik, fikri mülkiyet hakları ya da bilgi etiği konularını içselleştirmekten dinamik içeriğin aktif olarak değerlendirilebilmesine kadar geniş bir alanı içerisine almaktadır. Aynı zamanda bireyler önceki okuryazarlık türlerinin önerdiği yol haritaları hakkında da bilgi sahibi olmalıdır.

Bilgi okuryazarlığı, kullanıcıları ihtiyaç duyulan doğru bilgiye erişime ve bu bilgileri değerlendirip analiz etme yeteneğine kavuştururken meta okuryazarlığı ise bireyleri sosyal medya ve online topluluklardaki aktif olarak üretme ve paylaşma ortamına uyum sağlamaları noktasında cesaretlendirmekte ve yol haritası sunmaktadır. Bu bağlam, medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık ve

BİT okuryazarlığı için gerekli olan orijinal dijital bilgiyi ve yeni medya araçlarını anlamayı gerekli kılmaktadır. Meta okuryazarlığı farklı okuryazarlık türleri arasındaki teorik farklılıkları azaltan, değişkenler arasında pratik bağlantılar kuran ve bunları yaparken de yaşam boyu öğrenme uygulamalarını güçlendiren bir çerçeve sunmaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 10.06.2022 tarihli 227 sayılı karar ile onaylanmıştır. Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği'ni geliştirme çalışmasında aşağıdaki aşamalar izlenmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma kapsamında çevrimiçi anket aracılığı ile 469 katılımcıdan veri toplanarak analize dahil edilmiştir. Katılımcıların %51,2'si erkek; %48,8'i kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %38,4'ü 18-29 yaş aralığında, %31,6'sı 30-39 yaş aralığında, %16,8'i 40-49 yaş aralığında %9'u 50-59 yaş aralığında; geri kalan %4,3'ü ise 60 yaşından yüksek durumdadır. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde ise %4,3'ünün lise altı bir eğitim seviyesine sahip olduğu, %23,2'sinin lise seviyesinde, %20,9'unun önlisans, %39,9'unun lisans, %11,1'inin ise lisansüstü seviyede eğitim durumuna sahip olduğu görülmüştür.

2.2. Ölçeğin Geliştirilmesi

Meta okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği geliştirilirken ilk olarak Meta Okuryazarlığı Öğrenme Amaç ve Hedefleri (Jacobson vd., 2018) Türkçe'ye çevrilmiştir. Çevrilen bu ifadeler uzman bir çevirmen tarafından gözden geçirilerek gerekli değerlendirme ve düzeltmeler yapılmıştır. Ardından başka bir uzman çevirmen tarafından ters çeviri yapılarak çevirisi yapılan ve düzeltilen Türkçe ifadelerin teorik çerçevedeki İngilizce ifadeleri karşılayıp karşılamadığı kıyas edilerek düzenlenmiştir. Bunun ardından 27 maddeden meydana gelen taslak, alanında uzman beş akademisyenlerden oluşan bir grup tarafından analize uygunlukları ve anlaşılabilirlik düzeyleri değerlendirilerek gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Sonucunda meta okuryazarlığı öz yeterliliğini ölçen 20 madde çalışmada kullanılmıştır. Bu maddeler teorik beklentiye uygun olarak dört faktör etrafında çerçevelenmiş olup bu faktörler; önyargıların da hesaba katılarak içeriğin aktif olarak değerlendirilmesini içeren aktiflik; tüm fikri mülkiyet haklarına etik olarak yaklaşılmasını önceleyen fikri mülkiyet ve etik; işbirlikçi ve katılımcı ortamlarda bilgiyi üretme ve paylaşma davranışlarını açıklayan bilgiyi üretim ve paylaşım ve son olarak yaşam boyu öğrenme stratejilerinin durumunu ölçen yaşam boyu öğrenme olarak belirlenmiştir.

Tablo 1 Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği Taslak

Faktör İsmi	Kod	İfade
Aktiflik	A1	Bilginin kaynağını doğrulayabilirim
	A2	İçerikte önyargılar olabileceğini bilirim
	A3	İçeriği değerlendirirken kendi inanç ve düşüncelerimi kenarda bırakabilirim
	A4	Araştırma yaparken farklı kaynaklardan yararlanırım
	A5	Taraflı görüş ve gerçek arasında ayırım yapabilirim
Fikri Mülkiyet ve Etik	E1	Özgün bilgi üretebilirim
	E2	Fikri mülkiyetin ne olduğunu bilirim
	E3	Etik sınırların neler olduğunu bilirim
	E4	İnternet ortamında paylaşımında bulunmanın birtakım sorumluluklar getirdiğini bilirim

	E5	Başkasına ait bir içeriği yayarken sorumlu davranmam gerektiğini bilirim
Bilgiyi Üretim ve Paylaşım	B1	Kendimi bilgi üreticisi olarak görürüm
	B2	Çevrimiçi ortamlarda kişisel bilgilerimi ve gizliliğimi koruyabilirim
	B3	Gelişen teknoloji ve platformları bilgiyi üretmek ve yaymak için kullanabilirim
	B4	Bildiklerimi çevrimiçi ortamlarda öğretirim
	B5	Kullanıcı tarafından üretilen bilginin doğruluğunu sorgulayabilirim
Yaşam Boyu Öğrenme	Y1	Kendi kendime öğrenebilirim
	Y2	Araştırma ve sorgulamayı öğrenme sürecime dahil edebilirim
	Y3	Öğrenme sürecinde yeni yöntemleri kullanabilirim
	Y4	Karşılaştığım bir konu hakkında yeni bakış açılarını dikkate alırım
	Y5	Öğrenme sürecinde hataların normal olduğunu bilirim

Bu 20 madde ve dört faktörden oluşan “Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği Taslak ” 109 kişiden oluşan katılımcı grubu ile bir ön teste tabi tutulmuştur. Bu testin sonucunda elde edilen verilere güvenilirlik analizi (reliability analysis) uygulanmıştır. Art arda yapılan ölçümler arasındaki kararlılığı ya da tutarlılığı test eden güvenilirlik analizi birden fazla uygulama ile sınanabileceği gibi (Alparlan & Antalya, 2021, s. 90), “ölçme aracılığı ile yapılan tek ölçümün, kendi içinde ne kadar tutarlı olduğunun göstergesi olan Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısının bulunması” ile de saptanabilmektedir. Buradaki değer -1 ile +1 aralığında olup 1’e ne kadar yaklaşırsa güvenilirlik o oranda artmaktadır (Can, 2013, s. 340). Ölçek geliştirme çalışmalarında bu değerın >0,60 olması kabul edilebilir (Gürbüz & Şahin, 2015, s. 325) bir değerdir.

Ön testin sonuçlarına göre güvenilirlik katsayısının (Cronbach’s $\alpha = 0,823$) (Tablo 2) beklenen düzeyin üzerinde olması ve ölçekten çıkarılması halinde güvenilirlik katsayısını yükseltecek herhangi bir madde olmaması nedeniyle ölçek üzerinde herhangi bir değişiklik olmadan saha çalışması devam ettirilmiştir.

Tablo 2 Güvenirlik Analizi

	Cronbach's α
Scale	0.823

Ardından çevrimiçi anket tekniği uygulanarak toplanan 469 katılımcılı veriye keşfedici faktör analizi (KFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Keşfedici faktör analizinin yapılmasındaki temel amaç, ilişki içinde olan maddeleri ortak bir tema etrafında toplayarak çok sayıda veri ile çalışmanın getirdiği zorluk ve sıkıntıları ortadan kaldırmaktır. Bu yolla fazla sayıdaki veri, ortak nitelikler etrafında toplanarak daha az sayıda gruba indirgenmektedir (Yaşlıoğlu, 2017, s. 75). Bu sayede çok sayıda değişken seti faktörler cinsinden daha az sayıda temayla ifade edilmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi ile de KFA uygulanarak elde edilen faktör yapısının verilerle ne kadar uyumlu olduğu (Navarro & Foxcroft, 2019, s. 441) test edilmektedir.

Meta Okuryazarlığı Özyeterliliğini anlamlandırmak için geliştirilen ölçek, KFA analizini gerçekleştirebilmek için gerekli örneklem sayısını ve madde sayısının beş katı katılımcıya ulaşılması ön koşulunu (Oktar, 2021, s. 112) sağlamıştır. Veri setinin KFA varsayımlarını sağlayıp sağlamadığını test etmek için Bartlett Küresellik Testi ve KMO MSA uygulanmıştır. Bartlett Küresellik Testi sonucunda p değeri 0,005’ten küçük ($p < 0,001$) (Tablo 3); KMO MSA değerinin ise 0,6’dan büyük (0,910) (Tablo 4) bir değer çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 3 Bartlett's Küresellik Testi

χ^2	df	p
2891	190	< .001

Tablo 4 KMO MSA

	MSA
Toplam	0.910
A1	0.896
A2	0.935
A3	0.843
A4	0.935
A5	0.904
E1	0.914
E2	0.898
E3	0.940
E4	0.926
E5	0.920
B1	0.818
B2	0.917
B3	0.880
B4	0.884
B5	0.933
Y1	0.908
Y2	0.921
Y3	0.918
Y4	0.902
Y5	0.909

Faktör çıkarımı için Minimum Residuals yöntemi tercih edilmiştir. Rotasyonda ise eğik tekniklerden oblimin kullanılmıştır. Oblik tekniğin uygulanmasının nedeni faktörler arasında korelasyon olmasıdır. Bunun neticesinde faktör yükleri incelendiğinde aktiflik teması altındaki üç maddenin (A1, A2, A3)

herhangi bir faktör altında yer almadığı; özellikle A3 maddesinin 'uniqueness' değerinin yüksekliği (0,938) dikkat çekmiştir (Tablo 5). Bu nedenle bu üç madde ölçekten çıkarılmıştır.

Tablo 5 Faktör Yükleri

	Factor			Uniqueness
	1	2	3	
A4	0.372			0.644
A5	0.528			0.633
E1	0.676			0.563
E2	0.774			0.475
E3	0.619			0.536
E4	0.550			0.536
E5	0.503			0.525
B1			0.641	0.634
B2			0.538	0.621
B3			0.702	0.432
B4			0.701	0.520
B5			0.440	0.533
Y1		0.504		0.713
Y2		0.593		0.597
Y3		0.640		0.573
Y4		0.611		0.566
Y5		0.488		0.720
A1				0.798
A2				0.772
A3				0.938

Note. 'Minimum residual' extraction method was used in combination with a 'oblimin' rotation

Bu çıkarılma işleminin ardından KFA varsayımları tekrar test edilerek Bartlett Küresellik Testi sonucunda p değeri 0,005'ten küçük ($p < 0,001$) (Tablo 6); KMO MSA değerinin ise 0,6'dan büyük (0,907) (Tablo 7) olduğu görülerek varsayımların sağlandığı görülmüştür.

Tablo 6 Bartlett's Küresellik Testi

χ^2	df	p
2597	136	< .001

Tablo 7 KMO MSA

	MSA
Toplam	0.907
A4	0.950
A5	0.904
E1	0.902
E2	0.889
E3	0.940
E4	0.919
E5	0.916
B1	0.823
B2	0.911
B3	0.890
B4	0.882
B5	0.934
Y1	0.901
Y2	0.916
Y3	0.909
Y4	0.892
Y5	0.896

Bu analizlerin neticesinde teorik beklentiye uygun olarak 4 faktör etrafında oluşturulan ölçeğin üç faktörlü bir yapıda varlık gösterdiği görülmüş olup; faktörler arası korelasyon matrisinde tüm faktörler arasında 0,3'ten yüksek bir korelasyon olduğu görülmektedir (Tablo 8). Bu bağlamda teorik yapıyı baz alarak çalışma üç faktörlü bir yapıda analiz edilmiştir. Bu üç faktör de **aktiflik ve etik** (AE), **bilgiyi üretim ve paylaşım** (B) ve **yaşam boyu öğrenme** (Y) olarak isimlendirilmiştir. Faktör yükleri ve yamaç serpinti grafiği (scree plot) de değerlendirmeye dahil edilerek faktör sayısının belirlenmesi tamamlanmıştır. Aktiflik ve etik faktörü altında 7 madde, bilgiyi üretim ve paylaşım altında 5 madde yaşam boyu öğrenme faktörü altında ise 5 madde olmak üzere meta okuryazarlığı özyeterlilik ölçeği 17 madde üzerinden şekillenmiştir (Tablo 9) (Şekil 2).

Tablo 8 Faktörler Arası Korelasyon Matrisi

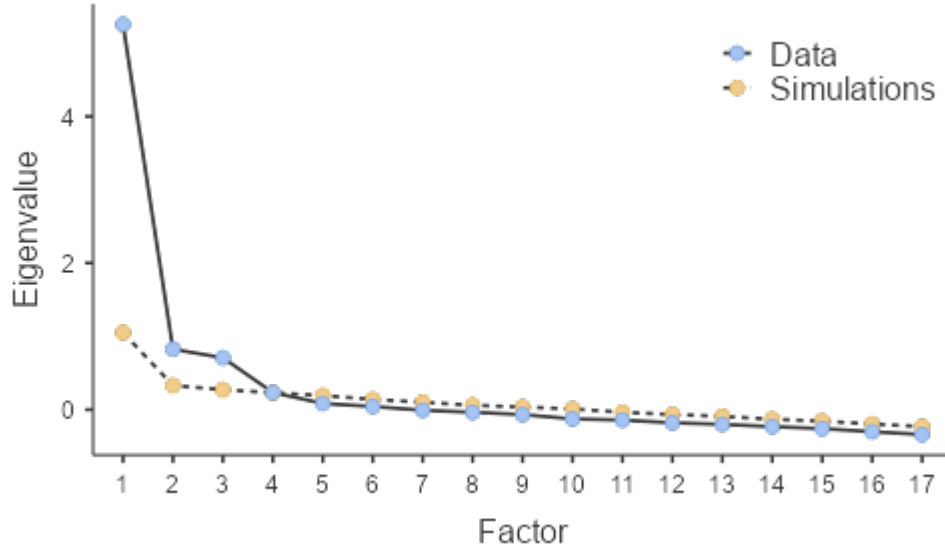
	1	2	3
1	—	0.484	0.513
2		—	0.477
3			—

Tablo 9 Faktör Yükleri

Faktör	1	2	3	Uniqueness
AE2	0.774			0.473
AE1	0.668			0.572
AE3	0.620			0.533
AE4	0.555			0.526
AE7	0.523			0.641
AE5	0.514			0.506
AE6	0.367			0.656
B3		0.728		0.402
B4		0.696		0.529
B1		0.623		0.658
B2		0.536		0.623
B5		0.457		0.521
Y3			0.641	0.570
Y2			0.606	0.581
Y4			0.603	0.572
Y1			0.497	0.721
Y5			0.474	0.729

Note. 'Minimum residual' extraction method was used in combination with a 'oblimin' rotation

Şekil 2 Yamaç Serpinti Grafiği (Scree Plot)

Bu noktada KFA’da ulaşılan sonuçların yapısal geçerliliğinin doğrulanması amacıyla Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. DFA’da ilk kontrol edilecek şey model uyum değerleridir. Burada X^2 (ki kare) modelin gözlemlenen verilerle uyumunu göstermektedir. Serbestlik derecesi (df), X^2 değerindeki değişim hakkında bilgi vermektedir. “p” ise “ X^2 (ki kare)” değerinin anlamlı olup olmadığını gösterir. $0,05 \leq p \leq 1,00$ iyi uyumun, $0,01 \leq p \leq 0,05$ kabul edilebilir uyumun göstergesidir. Ayrıca X^2/df değerinin 250’den fazla örneklem büyüklüğünde 2,5’in altında olması (Oktar, 2021, s. 120) arzu edilen bir durumdur. Ölçekteki durum kontrol edildiğinde üç boyutlu faktör yapısının kabul edilebilir uyum değerlerine ($p < ,001$, $X^2/df = 2,2477$) sahip olduğu görülmektedir (Tablo 10).

Tablo 10 Model Uyumu

χ^2	df	p
254	113	< .001

Diğer uyum değerleri olan “Karşılaştırmalı Uyum Endeksi (CFI – Comparative Fit Index)” ve Kök Ortalama Kare Yaklaşım Hatası (RMSEA – Root Mean Square Error of Approximation)” kontrol edilmiştir. Bu değerler CFI= .90 ve üzeri; $0,005 \leq RMSEA \leq 0,008$ kabul edilebilir uyumu (Seçer, 2015, s. 190) göstermektedir. Ölçeğin bu değerleri de (CFI=0,963, RMSEA=0,0514) kabul edilebilir uyum değerlerine uygunluk göstermektedir (Tablo 11).

Tablo 11 Uyum Değerleri

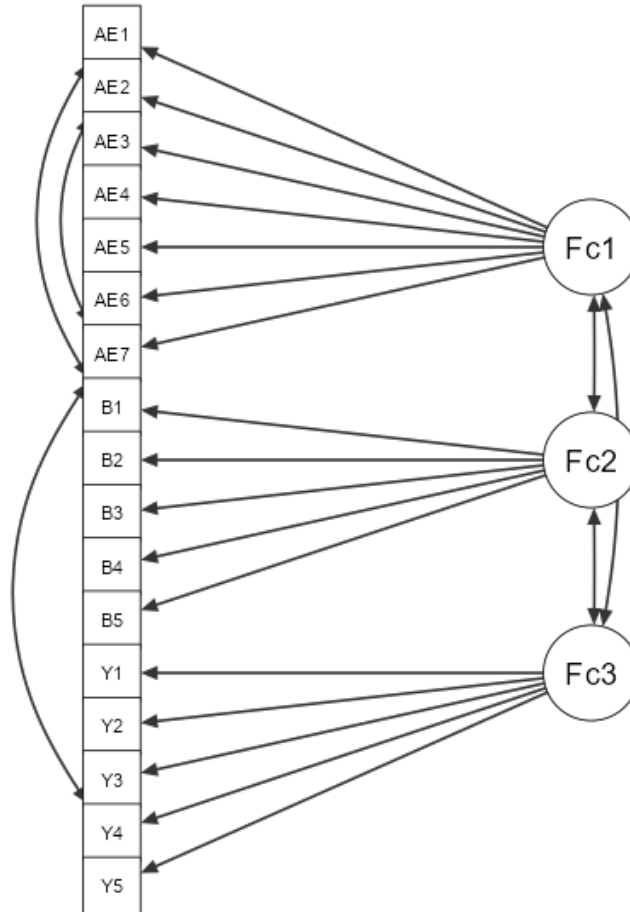
CFI	RMSEA	RMSEA 90% CI	
		Lower	Upper
0.963	0.0514	0.0430	0.0599

Bu uyum değerleri elde edilirken “artık kovaryans değerleri” incelenerek iyileştirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda korelasyon değerlerinin yüksek olduğu tespit edilen maddeler (AE1-B1, AE2-AE7 ve AE7-Y4) birleştirilmiştir (Tablo 12) (Şekil 3).

Tablo 12 Artık Kovaryans Değerleri

	AE1	AE2	AE3	AE4	AE5	AE6	AE7	B1	B2	B3	B4	B5	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5
AE1		23.3	0.301	0.4669	2.14	0.870	1.0568		0.4706	3.03775	0.0330	0.4718	0.1302	3.4959	0.0266	1.6222	0.6994
AE2			5.462	0.0697	3.84	2.494		2.589	0.1259	3.83811	6.0957	0.9841	0.2886	4.9484	0.4958	0.8762	0.8731
AE3				0.7751	2.01e-4	1.399	0.0216	1.080	7.88e-7	0.00616	2.9905	0.0142	0.2325	4.09e-4	0.2981	0.4057	3.1472
AE4					5.12	6.65e-4	0.0873	4.116	3.1063	0.82191	1.1383	1.7322	1.8680	0.0311	5.4496	1.4573	0.1409
AE5						0.652	5.5183	2.647	0.2747	6.71048	2.4121	5.9426	0.4432	0.0925	0.0573	2.4392	3.6040
AE6							0.0851	2.160	0.0223	1.08939	0.1584	2.5315	0.2436	3.1412	1.7126	4.7015	0.0471
AE7								0.691	2.6159	0.76699	3.7307	2.0369	0.1164	0.3993	1.3454		2.6111
B1									3.8735	5.85262	3.6785	6.5188	0.7126	3.3680	0.0773	0.0414	1.7545
B2										8.43597	0.1412	1.4392	0.6004	1.0561	0.0265	0.1420	2.8109
B3											10.4335	2.2620	0.1056	4.1168	0.8371	0.8789	1.8005
B4												9.0934	1.3092	2.5926	0.3814	0.0182	1.2965
B5													0.0215	0.9852	0.3420	0.4072	0.3638
Y1														1.8030	1.3407	7.7222	3.9063
Y2															0.2895	0.0317	3.5056
Y3																0.9271	0.2856
Y4																	0.1354
Y5																	

Şekil 3 Path Diyagram

Sonuç olarak Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeğinin yapısal geçerliliğinin sağlanabilmesi için DFA yapılmış olup, bu ölçüğe ilişkin; aktiflik ve etik (AE), bilgiyi üretim ve paylaşım (B) ve yaşam boyu öğrenme (Y) olmak üzere üç boyutlu faktör yapısının kabul edilebilir uyum değerlerine ($X^2=254$, $df=113$, $X^2/df=2,2477$, $CFI=0,963$, $RMSEA=0,0514$) sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 13 Meta Okuryazarlığı Özyeterlilik Ölçeği

Faktör İsmi	Kod	İfade
Aktiflik, Fikri Mülkiyet ve Etik	AE1	Özgün bilgi üretebilirim
	AE2	Fikri mülkiyetin ne olduğunu bilirim
	AE3	Etik sınırların neler olduğunu bilirim
	AE4	İnternet ortamında paylaşımında bulunmanın birtakım sorumluluklar getirdiğini bilirim
	AE5	Başkasına ait bir içeriği yayarken sorumlu davranmam gerektiğini bilirim
	AE6	Araştırma yaparken farklı kaynaklardan yararlanırım
	AE7	Tarafli görüş ve gerçek arasında ayrım yapabilirim
Bilgiyi Üretim ve Paylaşım	B1	Kendimi bilgi üreticisi olarak görürüm
	B2	Çevrimiçi ortamlarda kişisel bilgilerimi ve gizliliğimi koruyabilirim
	B3	Gelişen teknoloji ve platformları bilgiyi üretmek ve yaymak için kullanabilirim
	B4	Bildiklerimi çevrimiçi ortamlarda öğretirim
	B5	Kullanıcı tarafından üretilen bilginin doğruluğunu sorgulayabilirim
Yaşam Boyu Öğrenme	Y1	Kendi kendime öğrenebilirim
	Y2	Araştırma ve sorgulamayı öğrenme sürecime dahil edebilirim
	Y3	Öğrenme sürecinde yeni yöntemleri kullanabilirim
	Y4	Karşılaştığım bir konu hakkında yeni bakış açılarımı dikkate alırım
	Y5	Öğrenme sürecinde hataların normal olduğunu bilirim

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada meta okuryazarlığına yönelik özyeterlilik ölçeği geliştirmek amaçlanmıştır. Ölçeğin 20 maddelik taslak hali 469 katılımcıya uygulanmıştır. Elde edilen veriler faktör analizi uygulanması için uygun bulunmuştur. Bu verilere keşfedici faktör analizi (KFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Bu analizler neticesinde alanyazından hareketle oluşturulan dört faktörlü ölçek yapısının üç faktör etrafında toplandığı görülmüş olup; herhangi bir faktör etrafında toplanmayan üç madde ölçekten çıkarılmıştır.

Ölçekte yer alan faktörler aktiflik ve etik, bilgiyi üretim ve paylaşım; yaşam boyu öğrenme olarak isimlendirilmiştir. Aktiflik ve etik faktörünün altındaki 7 maddenin meta okuryazarlığı bünyesindeki aktifliği ve etik hassasiyeti temsil ettiği görülmüştür. Bilgiyi üretim ve paylaşım faktörü altındaki 5 madde, meta okuryazarlığı bünyesindeki üretim ve paylaşım kültürünü temsil etmektedir. Yaşam boyu öğrenme faktörü altındaki 5 maddenin ise meta okuryazarlığının en önemli amaçlarından biri olan yaşam boyu sürekli ve kesintisiz öğrenme düzlemini temsil ettiği görülmüştür.

Bu çalışma ile Türkçe literatüre kazandırılan meta okuryazarlığı kavramının gelişim gösterebilmesi için çok yönlü bir bakış açısı ile farklı alan ve uzmanlıklarda çalışılması kavram açısından faydalı olacaktır. Ayrıca geliştirilen ölçeğin başka konu ve örneklem grupları ile test edilmesi de önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ALA. (1989). Presidential committee on information Literacy: final report. Chicago. 07 09, 2021 tarihinde <https://eric.ed.gov/?id=ED315074> adresinden alındı
- Alparslan, A. M., & Antalyalı, Ö. (2021). Güvenilirlik analizi. Ö. L. Antalyalı, & A. M. Alparslan (Dü) içinde, *Jamovi: Uygulamalı istatistik analizleri* (s. 89-96). Sakarya Yayıncılık.
- Can, A. (2013). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde veri analizi*. Pegem Yayınları.
- Forte, M., Jacobson, T., Mackey, T., O'Keeffe, E., & Stone, K. (2014). Metaliteracy goals and learning objectives. 01 13, 2022 tarihinde <https://metaliteracy.org/learning-objectives/2014-metaliteracy-goals-and-learning-objectives/> adresinden alındı
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Jacobson, T. E., Mackey, T. P., & Olivier, J. (2021). Aligning metaliteracy with self- directed learning to expand assessment opportunities. E. Mentz içinde, *Learning Through Assessment: An Approach Towards Self-Directed Learning* (s. 71-100).
- Jacobson, T., Mackey, T., O'Brien, K., Forte, M., & O'Keeffe, E. (2018). 2018 metaliteracy goals and learning objectives. 01 14, 2022 tarihinde <https://metaliteracy.org/learning-objectives/2018-metaliteracy-goals-and-learning-objectives/> adresinden alındı
- Mackey, T. P. (2019). Empowering metaliterate learning for the post-truth world. T. P. Mackey, & T. E. Jacobson (Dü) içinde, *Metaliterate Learning for the Post-Truth World*. ALA Neal-Schuman.
- Mackey, T. P., & Jacobson, T. E. (2011). Reframing information literacy as a metaliteracy. *College Research Libraries*, 72(1), s. 62-78.
- Mackey, T. P., & Jacobson, T. E. (2014). *Metaliteracy: reinventing information literacy to empower learners*. American Library Association.
- Navarro, D., & Foxcroft, D. (2019). Learning statistics with jamovi: a tutorial for psychology students and other beginners. 05 06, 2022 tarihinde <http://learnstatswithjamovi.com> adresinden alındı
- O'Brien, K. L., Forte, M., Mackey, T. P., & Jacobson, T. E. (2017). Metaliteracy as pedagogical framework for learner-centered design in three MOOC platforms: Connectivist, coursera and canvas. *Open Praxis*, 9(3), s. 267-286.
- Yaşloğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, s. 74-85.

Bu çalışma **intihal tespit programlarıyla** taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detect softwares and no plagiarism detected.

Bu çalışmada “**Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi**” kapsamında uyulması gereken kurallara uyulmuştur.

In this study the rules stated in the “**Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive**” were followed.

Makale çift yazar tarafından yazılmıştır. Her yazarın katkısı eşit düzeydedir.

The article was written by two authors. Both author made equal contribution.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum ya da kişi ile **çakar çatışması** bulunmamaktadır.

There is no **conflict of interest** with any institution or person within the scope of the study.